

מקומה ותפקידה של האמנות בטיפול באמצעות אמנות

מאת: קרן אבידן, בית הספר לטיפול באמצעות אמנויות, אוניברסיטת חיפה
בהנחיית: פרופ' יוסף גוטמן

בסיסו המודרני של הטיפול באמצעות האמנות נעוץ הן בתחום האמנות והן בתחום הטיפול הנפשי. המאפיינים והתיאוריות מכל תחום הוסיפו, חיזקו ותרמו לתהליך ההתגבשות בניסיון ליצור ישות חדשה (Malchiodi, 2003). חיבור זה ינסה לזהות הן דרך ההתבוננות ברקע ובגישות שהתפתחו בתחום הטיפולי והן מתוך ההתבוננות בחווית המטפלות באמצעות אמנות את מקומה ותפקידה של האמנות בטיפול באמצעות האמנות.

ווידסון (Wadeson, 1987) מזהה את אופי האינטראקציה הטיפולית וסגנונה כתלויה במטפל ובכלל ההתנסויות והחוויות איתן הוא בא למפגש הטיפולי. גישה זו, בשילוב עם ההבנה הרווחת בנוגע לכך שאופי המחקר צריך להלוך את מטרת המחקר ואת קהל היעד שיפיק ממנו (Metzel, 2008), מתווה את הדרך להתבוננות בשאלת המחקר, המבקשת לבדוק מהו מקומה ותפקידה של האמנות בטיפול באמצעות אמנות, באמצעות האופן שבו המטפלים באמצעות אמנות פלסטית חווים זאת על בסיס התנסותם המקצועית. העמקת ההתבוננות בשאלת המחקר יכולה להתאפשר טוב יותר בעזרת הגישה הפנומנולוגית במחקר האיכותני, באמצעות ניתן לנסות להבין לא רק מתוך הבנתן של המטפלות באומנות את מקום האומנות בעבודה הטיפולית אלא גם דרך חוויותיהן הסובייקטיביות.

בניסיון להעמיק בשאלת המחקר נערכו ראיונות עומק חצי מובנים עם עשר מטפלות באמצעות אמנות. על פי תיאוריהן של המטפלות וניתוח התוכן של דבריהן ייחודו של הטיפול באמצעות האמנות נחלק לשלושה היבטים מרכזיים: המדיום האמנותי, המטפל והעבודה התהליכית בטיפול באמצעות אמנות. מתוך דבריהן עולה כי ייחודו של המדיום האמנותי הוא בנוכחותו הפיזית בטיפול. כך, תהליך היצירה והתוצר, כאובייקט, לוקחים חלק גם אם באופן סביל במערכות היחסים הטיפוליות ומתקיימים כגורם שלישי משמעותי המרחיב את הדיאדה הטיפולית למשולש מטפל – מטופל – יצירה. ההכרות עם עולם האמנות כולו, ההיסטוריה, התיאוריות והפרקטיקה, מסתמנת בשיחות עם המטפלות כמשמעותית ביותר. הן מדגישות את הצורך בהכרות, התנסות וביסוס הידע הטכני של המטפל ככלי מקצועי בטיפול באמצעות אמנות. שכן, הן מציינות כי תהליך היצירה, כחלק מהתהליך הטיפולי, מאפשר למטפל מגוון רחב של עמדות וסוגי נוכחות. המטפלות מזהות תהליכים טיפוליים המתרחשים רק מעצם קיומו של תהליך היצירה באמנות. הן מדגישות את התהליכים הפנימיים העוברים על המטופל תוך כדי תהליך היצירה, גם ללא התערבות כלשהי של המטפל. בהתייחסות המטפלות אל המקומות בהם תהליך היצירה מתקיים כאלמנט משלים בתהליך הטיפולי, הן מציינות את ההבדל הקיים בין אפשרויות העיבוד המתקיימות בתהליך היצירה לעומת אלו המתאפשרות בתהליכים מילוליים. כמו כן הן מדגישות את האיכויות היכולות לבוא לידי ביטוי בתהליך היצירה במקרים בהם הביטוי המילולי מוגבל.

הדיון מציג ניסיון לקשור בין האופן שבו מטפלים באמנות פלסטית חווים את מקומה ותפקידה של האמנות בטיפול לבין העמדות והגישות שהוצגו בחלקים התיאורטיים. מתוכו עלה כי האמנות משמשת בטיפול כערוץ לקשר ותקשורת כמו גם מרכיב טיפולי ואבחוני. נוסף על כך קיימת התייחסות לאופן שבו תהליך היצירה מתקיים כחלק ממהלך טיפולי כולל. האמנות כמדיום נתפסת כמאפשרת אינטגרציה מחד וגמישות ורב-גונית מאידך. מתיאורי המטפלות וביסוסם בהקשר התיאורטי מצטיירת השקפת עולם הרואה את חווית היצירה כמורכבת מהיבטים שונים. האופי האינטגרטיבי של תהליכי היצירה והמגע עם רמות חוויה שונות מאפשר להיבטים המודעים והלא מודעים לחבור לכדי חוויה כוללת אחת הנותרת נוכחת אל מול יוצרה. היכולת לחזור ולשוב ולהתבונן ביצירות ממרחק של זמן, ככלי מעולם האמנות, מאפשרת לחדד את התפיסה המורכבת יותר של היוצר כמכלול (מרקמן-סינמנס, Wadeson, 1987; 2010).

כל המטפלות מתארות תחת נושאים מגוונים ובשלבם שונים של השיחה עמן את הצורך בהתאמות למטופל מתוך הכרות עמו וכתלות במטרות הטיפוליות שלו. עמדה אינטגרטיבית או אקלקטית זו מעלה שאלה לגבי היכולת להגיע להסכמה רווחת בנושא מקומה ותפקידה של האמנות בטיפול באמצעות אמנות. אולם, ההתפתחויות השונות בעולם הפסיכותרפיה, וביסוסן המקצועי של גישות אינטגרטיביות בתחום זה, כמו גם ההתפתחויות בעולם האמנות המודרני והפוסטמודרני, מציבים את הטיפול באמצעות האמנות, שבסיסו נעוץ בשתי הדיסציפלינות גם יחד, כתחום טיפולי המגלם במהותו את הגמישות ורב הממדיות הנדרשות מהמטפל כיום. שכן, לאמנות יש את היכולת להחזיק את האלמנטים המפורדים, מרובי הפנים והמוכלאים של הזהות הפוסט מודרנית בתהליך ותוצר אחד, כמו גם בסדרה של תוצרים המהווים את התהליך היצירתי הכולל (Huss, 2009).

מילות מפתח: אמנות, טיפול באמצעות אמנות, מטפלים באמצעות אמנות, גישות טיפוליות.

ביבליוגרפיה:

מרקמן סינמנס, ד. (2010), יחסי הגומלין בין הסמלה חזותית ותהליכים בין – סובייקטיביים – השלכות הכרתיות ורגשיות לפסיכותרפיה באמצעות אמנות, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת חיפה, חיפה.

Huss, E., (2009), "A coat of many colors": Towards an integrative multilayered model of art therapy, *The Arts in Psychotherapy*, 36 (3), 154-160.

Malchiodi, C., (Ed), (2003), *Handbook of Art Therapy*, USA: Guildford Press

Metzl, E. S., (2008), Systematic analysis of art therapy research published in *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association* between 1987 and 2004., *The Arts in Psychotherapy*, 35(1), 60-73.

Wadeson, H., (1987), *Art psychotherapy*, New York: John Wiley & Sons.

קרן אבידן, דוא"ל: keren008@gmail.com